

Ghennadi EPURE,

asistent universitar al Catedrei „Științe polițienești și socioumane”
a Academiei „Ștefen cel Mare” a MAI, master în drept

Eduard BALAN,

master în drept

ASIGURAREA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI ÎN TIMPUL DESFĂȘURĂRII MANIFESTĂRILOR CU CARACTER ÎN MASĂ

„Justiția trebuie să fie sanitarul și doctorul unei națiuni.”

V. Muha

Rezumat

Garantarea drepturilor omului în Republica Moldova a devenit un imperativ de la independență până în prezent. Această obligație a statului impusă și de către standardele internaționale sporește în timpul desfășurării manifestărilor cu caracter în masă. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în privința constatării încălcării drepturilor omului de către organele de drept în timpul dezordinilor în masă a atins proporții alarmante. Acești indici demonstrează faptul că există metehne pe segmentul punerii în aplicare a standardelor europene și respectarea strictă a cadrului intern normativ.

Cuvinte-cheie: tortură, nivel minim de severitate, democrație, libertatea întrunirilor, libertatea expresiei etc.

Summary

Guaranteeing human rights in the Republic of Moldova has become an imperative from independence until now. This obligation of the state imposed and by international standards increases during the manifestations with mass character. The jurisprudence of the European Court of Human Rights regarding the observance of Human Rights violations by law enforcement bodies during mass disorder has reached alarming proportions. These factors demonstrate that there are some hurdles in the implementation of european standards and strict adherence to the internal regulatory framework. *Key-words: torture, minimum level of severity, freedom of assembly, freedom of expression.*

Introducere. Într-un stat de drept, care pretinde a fi democratic, va exista armonie doar atunci când îi vor fi respectate legile. Din altă perspectivă, observăm că încălcarea drepturilor omului se poate produce și din cauza imperfecțiunii cadrului normativ intern. Pentru Republica Moldova ambele constatări constituie preocupări de bază în care s-a angajat plener în ultimii ani. Nerespectarea acestor cerințe duce la încălcarea drepturilor și libertăților omului.

În acest context, suntem obligați să luăm în calcul și alți factori economici, sociali și politici care au o mare însemnătate pentru asigurarea drepturilor și libertăților omului. De exemplu, factorul politic, manifestat prin criza politică, a declanșat un șir de evenimente cu caracter de dezordine în masă. Reacția agenților statului, investiți cu atribuții de menținere a ordinii publice în timpul acestor situații complicate, trebuie să fie una conform principiilor legale, care să asigure toate garanțiile prevăzute de mecanismele interne și internaționale.

Presiunea psihologică a maselor de oameni poate lesne și subit să depășească minimul grad de severitate și să se transforme în

violență. În orice astfel de situație, meținerea spiritului de calm și prudență în acțiuni este un lucru greu de realizat. Totuși asigurarea drepturilor omului în orice situație rămâne pe primul plan dintre toate obiectivele care trebuie realizate într-un stat de drept.

Metode și materiale aplicate. La elaborarea acestui articol am folosit metoda comparativă și istorică pentru a reda un conținut factologic. Totodată, am aplicat și raționamentul CEDO reflectat în hotărârile contra Republicii Moldova, pe segmentul vizat. M-am condus de legislația internă care prevede drepturile și libertățile oamenilor în timpul dezordinilor în masă.

Conținut. Odată cu căpătarea independenței, Republica Moldova se declară a fi un stat democratic, stând foarte șubred pe picioare după șocul provocat de evenimentele de tristă amintire din anul 1992. Cuvântul „democrație” devine un fundament pentru edificarea unui stat de drept. Astfel, la art. 1 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova, legiuitorul în anul 1994 afirmă că „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității uma-

ne, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate”¹.

Totodată, cu pași fermi, Republica Moldova devine membră a unor acte internaționale în materia protecției drepturilor și libertăților omului, cum ar fi:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, adoptată și proclamată de Adunarea Generală a ONU.

2. Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04.11.1950, adoptată la Roma la 03 septembrie 1953.

3. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16 decembrie 1966.

4. Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 21 decembrie 1965.

5. Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984.

6. Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante din 26 noiembrie 1987.

8. Declarația cu privire la poliție elaborată în 1979 de către Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei.

9. Principiile fundamentale de aplicare a forței și armelor de foc de către persoanele împuternicite în menținerea ordinii de drept, adoptate de către Congresul VIII al ONU convocat în problema prevenirii criminalității și comportării cu delincvenții, desfășurat în perioada 27.08.1990–07.09.1990 în Havana etc.

Aceste acte internaționale își păstrează scopul până în prezent, acela de a impune unele obligații pozitive în fața statului membru, de a adopta, elabora legi, practici judiciare clare care să protejeze de ingerințe din partea altora; protejarea persoanei împotriva unui risc iminent, anchetarea plângerilor temeinice și tragerea la răspundere a vinovaților.

Prin urmare, tânărul stat de drept se angajează într-o cursă, unde ca pilon principal își asumă asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Ascensiunea spre

democrație, independență și suveranitate ne-a costat foarte mult, mai ales din perspectiva respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor Republicii Moldova, care devine de fapt un teritoriu al protestelor desfășurate în ultimii 25 ani de regim politic democratic. Proteste care au fost motivate de o reacție de nemulțumire a poporului deznădăjduit de problemele politice, economice și sociale.

Din păcate, istoria recentă ne arată, prin intermediul hotărârilor instanțelor naționale și Curții Europene a Drepturilor Omului, că aceste demonstrații sau manifestări au avut ca urmări încălcarea gravă a drepturilor omului prin aplicarea violenței neproporționale față de manifestanți de către organele de drept; interzicerea ilegală de către administrația publică de a desfășura protestele; libertatea expresiei, dreptul la apărare, dreptul la petiționare etc.

Constituția Republicii Moldova consacra la art. 40 un drept fundamental – libertatea întrunirilor, potrivit căruia: „Mitingurile, demonstrațiile, manifestările, procesiunile sau orice alte întruniri sunt libere și se pot organiza și desfășura numai în mod pașnic, fără nici un fel de arme”².

În cauza Ezelin contra Franței, Curtea reiterează faptul că „libertatea de a participa la o întrunire pașnică nu poate fi restrânsă în nici un fel atât timp cât persoana în cauză nu comite ea însăși, cu această ocazie, acțiuni reprehensive, chiar dacă întrunirea autorizată s-a transformat în dezordini în masă”³. Totuși acest drept nu este unul absolut, și poate fi limitat într-o societate democratică, când sunt întrunite următoarele trei criterii ale limitării: „(1) să fie prevăzută de lege; (2) să protejeze un interes legitim; și (3) să fie necesară pentru a atinge acest interes”⁴.

Mecanismul național prin care se protejează dreptul la libertatea întrunirilor este Legea privind întrunirile nr. 26 din 22.02.2008, care prevede în mod expres condițiile de desfășurare a unei întruniri și principiile de bază din acestea fac parte principiile:

² Ididem.

³ Cauza Ezelin vs. Franța din 26.04.1991.

⁴ Comentariul Constituției Republicii Moldova, Ed. Arc, Chișinău 2012, p. 167.

¹ Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată în M.O. nr. 1 la 12.08.1994.

– proporționalității – conform căruia, la aplicarea oricărei restricții libertății întrunirilor, autoritățile publice trebuie să respecte echilibrul dintre necesitatea unei astfel de restricții într-o societate democratică și exercitarea dreptului la întrunire;

– nediscriminării – conform căruia dreptul la întrunire este garantat tuturor persoanelor, indiferent de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere, de origine socială sau de oricare alt criteriu;

– legalității – conform căruia drept temeiuri justificative pentru interzicerea întrunirii sau pentru limitarea în orice fel a libertății întrunirilor pot servi doar prevederile legale, fără ca autoritățile publice să poată pune în discuție oportunitatea unei întruniri;

– prezumției în favoarea desfășurării întrunirilor - conform căruia, la examinarea declarației prealabile privind desfășurarea unei întruniri, orice dubiu va fi interpretat de către autoritățile publice în favoarea exercitării dreptului la întrunire⁵.

În cauza Partidul Popular Creștin Democrat contra Republicii Moldova din 02 februarie 2010, Curtea Europeană a atestat o încălcare a art. 11 din Convenție, care prevede „Libertatea de întrunire și asociere”, în temeiul că autoritățile publice au interzis desfășurarea unui miting de către PPCD, deoarece deținea probe concludente privind faptul că, în timpul întrunirii, vor avea loc îndemnuri la acțiuni agresive, la ură națională și violență publică. Curtea în hotărârea sa a statuat: „În deciziile lor, autoritățile naționale s-au bazat și pe riscul survenirii conflictelor între demonstranți și susținătorii partidului de guvernământ. Curtea consideră că, deși teoretic exista riscul iscării conflictelor violente între protestatari și susținătorii Partidului Comunist, sarcina poliției era de a sta printre cele două grupuri și de a asigura ordinea publică. Prin urmare, nici acest motiv pentru refuzul autorizării nu a putut fi considerat pertinent și suficient în sensul articolului 11 din Convenție”⁶.

⁵ Legea privind întrunirile nr. 26, din 22.08.2008, publicată în M.O. nr. 80 din 22.04.2008.

⁶ Cauza Partidul Popular Creștin Democrat contra Moldovei, din 02 februarie 2010, definitivă 02 mai 2010.

Legea națională obligă autoritățile statale să permită și să nu împiedice realizarea dreptului la protest al cetățenilor. Astfel, în baza prevederilor Codului penal (articolul 184) poate surveni răspunderea pentru „împiedicarea ilegală a desfășurării întrunirilor ori a participării cetățenilor la acestea, fie prin constrângerea lor la participare, inclusiv de o persoană cu funcție de răspundere”⁷.

Lupta pentru putere a devenit un concept în vogă, adică lozinca unor rațiuni deșarte în Republica Moldova după evenimentele din 7 aprilie 2009, care de fapt au fost punctul de plecare spre subminarea securității politice, economice și sociale ale statului. Fiind participanți (directi sau indirecti) la dezordinile în masă, am observat multiple încălcări ale drepturilor și libertăților cetățenilor care erau motivați de un sentiment de aversiune față de organele de conducere a statului. Ceea ce de fapt s-a cofirmat prin numărul de cauze pierdute la CEDO în urma evenimentelor tragice din 7 aprilie 2009.

În marea majoritate a hotărârilor sale, Curtea a constatat încălcarea art. 3 din Convenția Europeană, care prevede în termeni absoluți „Interzicerea torturii”. În acest sens, „art. 3 nu interzice orice fel de tratament incomfortabil. Tratamentul trebuie să atingă un nivel minim de severitate pentru a cădea sub incidența art. 3. Evaluarea acestui nivel minim este, prin natura lucrurilor, relativă, ea depinde de toate circumstanțele cauzei, cum ar fi durata maltratării, consecințele sale fizice și psihice și, în unele cazuri, de sexul, vârsta și starea sănătății victimei”⁸. În cauza Buhaniuc contra Republicii Moldova⁹, Curtea a confirmat depășirea pragului minim de severitate și încălcarea art. 3 din Convenție. În speță „Reclamantul a fost arestat în seara zilei de 7 aprilie 2009, iar în ziua următoare a fost sancționat cu 10 zile de arest contravențional de către o instanță de judecată. Potrivit reclamantului, în timpul reținerii el a fost lovit cu pumnul în

⁷ Codul penal al Republicii Moldova, Legea RM nr. 985-XV din 18.04.2002, Monitorul Oficial nr. 128-129/1012 din 13.09.02.

⁸ Procedura și practica CEDO și alte tratate obligatorii pentru Republica Moldova, Ed. PNUD Moldova, Chișinău: Institutul Național de Justiție, 2008, p. 56-57.

⁹ Cauza Buhaniuc contra Republicii Moldova din 28 ianuarie 2014, definitivă din 28.04.2014.

ochi de către un colaborator al poliției îmbrăcat în civil, iar ulterior, el a fost maltratată la Comisariatul de poliție Buiucani și la Comisariatul General de Poliție („CGP”). El a fost bătut de către grupuri de la 5 până la 12 persoane îmbrăcate atât în uniformă, cât și în civil, concomitent fiind impus să treacă printr-un „coridor al morții” format din polițiști aliniați, care loveau cu picioarele și pumnii victima în timp ce aceasta intra sau ieșea din comisarariat, mai ales la CGP 9. El a fost lovit în ambele urechi odată (formă de tortură denumită „telefonul”) și în regiunea capului cu pumnii și bastoanele de cauciuc, în timp ce mâinile îi erau încătușate la spate. De asemenea, el a fost impus să țină mâinile ridicate sus timp îndelungat, iar în același timp era lovit periodic. Din cauza maltratării el și-a pierdut cunoștința de câteva ori”. În numeroasele hotărâri care prevăd încălcarea art. 3, Curtea amintește că acest articol conține una din valorile fundamentale ale unei societăți democratice. În contrast, Curtea obiectează: „Chiar și în cele mai dificile situații, cum ar fi lupta împotriva terorismului și a crimei organizate, Convenția interzice în termeni absoluți tortura, pedepsele și tratamentele inumane sau degradante”¹⁰: „Curtea reiterează că atunci când un individ este privat de libertate, utilizarea forței fizice asupra sa atunci când ea nu este strict necesară prin comportamentul său, lezează demnitatea umană și constituie, în principiu, o încălcare a dreptului garantat de articolul 3 din Convenție. Atunci când unei persoane îi sunt cauzate leziuni corporale în timpul detenției sau în timp ce se află sub custodia poliției, orice asemenea leziune va crea o puternică prezumție că acea persoană a fost supusă maltratării”¹¹. În toate cazurile de tortură, obligația statului constă în desfășurarea unei anchete oficiale efective, pentru identificarea persoanelor responsabile de comiterea faptei și atragerea lor la răspundere juridică.

Pe lângă lezarea conștiinței morale a statului, în urma dezordinilor în masă din 7 aprilie 2009, statul a fost nevoit să achite pentru fiecare pierdere la CEDO sume impunătoare de bani. Ca exemplu, în cauza sus-men-

ționată, reclamantul a primit 15 000 euro, sub formă de prejudiciu moral și 1370 euro, sub formă de costuri și cheltuieli.

Menționez că în conformitate cu art. 4 din Legea nr. 320, cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, „Poliția nu aplică, nu încurajează și nu tolerează tortura, tratamentul inuman sau degradant. (3) Aplicarea forței fizice, mijloacelor speciale și a armelor de foc se admite doar în strictă conformitate cu legea și în cazul în care metodele nonviolente nu asigură îndeplinirea atribuțiilor Poliției”¹². Totodată, în timpul manifestărilor în masă însoțite de violență sau nu, Poliția, rămâne a fi un „scut viu”, între puterea poporului și guvernanți. Reitez acest fapt, deoarece atât legislația națională, cât și cea internațională, prevede faptul că principalul organ al unui stat de drept, investit cu atribuții în menținerea ordinii publice, este Poliția. Această instituție trebuie să fie bine instruită în vederea respectării principiilor fundamentale de activitate în condițiile manifestărilor publice cu caracter de masă. Din categoria acestor principii fac parte: principiul respectării drepturilor omului; legalității; egalității, nediscriminării; și nu în ultimul rând, principiul echidistanței politice, care presupune că „o premisă obiectivă în funcționarea poliției în statul de drept o constituie imparțialitatea și neutralitatea acesteia în raport cu toate forțele politice din societate. Menirea poliției este servirea comunității, iar satisfacerea acestei cerințe presupune autonomie a forțelor politice ale societății”¹³. Am convingerea că respectând acest principiu de către toate organele care formează mecanismul de stat - democrația, independența și suveranitatea Republicii Moldova vor crește semnificativ.

Un alt drept fundamental, prevăzut de art. 10 din Convenție și 32 din Constituția Republicii Moldova este „Dreptul la libera exprimare”, care prevede faptul că „Oricărui

¹² Legea nr. 320, cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, din 27.12.2012, publicată în M.O. nr. 145 din 01.03.2013, intrată în vigoare la 05.03.2013.

¹³ Asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în timpul desfășurării manifestărilor cu caracter în masă (Materialele conferinței științifico-practice internaționale, 28-29 ianuarie 2010), Academia „Ștefan cel Mare”, Chișinău, 2010, p. 48.

¹⁰ Ibidem, pct. 32;

¹¹ Ibidem, pct. 33.

cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil.”¹⁴

Într-o hotărâre a Curții Europene, menționată mai sus, „Curtea notează că, Consiliul Municipal Chișinău și instanțele naționale au considerat că lozincile „Jos regimul totalitar al lui Voronin” și „Jos regimul de ocupație al lui Putin” alcătuiau îndemnuri la răsturnarea violentă a regimului constituțional și la ură a popoului rus, precum și instigare la acțiuni agresive împotriva Rusiei. Curtea notează că asemenea lozinci trebuie înțelese ca o expresie a nemulțumirii și protestului și nu este convinsă că ele ar putea fi considerate în mod rezonabil drept îndemnuri la violență, chiar dacă sînt însoțite de arderea drapelurilor și a portretelor liderilor ruși. Curtea reiterează că până și asemenea forme de protest ca împiedicarea fizică activă de manifestare au fost considerate ca fiind expresia unei opinii (a se vedea Steel și Alții c. Regatului Unit, 23 septembrie 1998, § 92, Rapoarte 1998-VII; Hashman și Harrup c. Regatului Unit [GC], nr. 25594/94, § 28, ECHR 1999-VIII).¹⁵ Prin urmare, în lumina forului european, dreptul la libera exprimare este privit într-un spectru mai larg, ajungând până la împiedicarea fizică activă din partea manifestanților. În asemenea cazuri, calmul, cultura juridică, respectarea principiilor legale vor constitui elementele de conduită a forțelor de ordine.

Pe altă parte, se regăsesc și drepturile procesuale, care de fapt sunt coroborate cu cele stipulate mai sus. Mă refer la dreptul la un proces echitabil, la judecarea cauzei în mod public, cu respectarea dreptului la termenul rezonabil și apărare etc. Aceste drepturi sunt asigurate de către organele de urmărire penală și instanțele de judecată, care alături de poliție sunt obligate să participe la înfăptuirea calitativă a actului de justiție, prin prisma asigurării garanțiilor prevăzute de lege.

În urma celor analizate, țin să accentuez faptul că Republica Moldova este până la momentul actual un stat bolnav și subjugat în toate sferile politice, economice, sociale etc. Criza politică a dat naștere la cea financiară și

diplomatică și ca rezultat, apare cea mai gravă formă de criză dintr-o colectivitate umană – cea psihologică, criză care este starea unui grup social sau a societății, care într-o perioadă de timp nu reacționează, este neutralizată volitiv, vizavi de îndeplinirea scopurilor obiectivelor sau intereselor colective.

În această ordine de idei, asigurarea drepturilor și libertăților omului rămâne a fi o problemă stringentă în Republica Moldova, care tinde spre statul de drept. Această problemă nu va putea căpăta soluție atâta timp cât justiția nu va triumfa în fața legislativului și executivului.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, publicată în M.O. nr. 1 la 12.08.1994.
2. Legea nr. 320, cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, din 27.12.2012, publicată în M.O. nr. 145 din 01.03.2013, intrată în vigoare la 05.03.2013.
3. Codul penal al Republicii Moldova, Legea RM nr. 985-XV din 18.04.2002, Monitorul Oficial nr. 128-129/1012 din 13.09.02.
4. Legea privind întrunirile nr. 26, din 22.08.2008, publicată în M.O. nr. 80 din 22.04.2008.
5. Asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în timpul desfășurării manifestărilor cu caracter în masă (Materialele conferinței științifico-practice internaționale, 28-29 ianuarie 2010), Academia „Ștefan cel Mare”, Chișinău, 2010.
6. Comentariul Constituției Republicii Moldova, Ed. Arc, Chișinău 2012.
7. Procedura și practica CEDO și alte tratate obligatorii pentru Republica Moldova, Ed. PNUD Moldova, Chișinău: Institutul Național de Justiție, 2008.
8. Cauza Ezelin vs. Franța din 26.04.1991.
9. Cauza Buhaniuc contra Republicii Moldova din 28 ianuarie 2014, definitivă din 28.04.2014.
10. Cauza Partidul Popular Creștin Democrat contra Moldovei, din 02 februarie 2010, definitivă din 02 mai 2010.

¹⁴ Ididem.

¹⁵ Ididem. pct. 27.